

POPÜLER BİLİM YAYINCILIĞI ve GÖKYÜZÜ GÖZLEM ETKİNLİKLERİ

Alp AKOĞLU¹

ÖZET

Doğayı anlamamızı sağlayan en önemli araç olan bilim, hepimizin yaşamında önemli bir yer tutmaya başladı. Öyle ki bilim ve teknoloji, biz farkında olmadan yaşam tarzımızı belirliyor. Ne var ki, bir yandan da “sokaktaki insan”la bilim arasında çok büyük bir kopukluk var. *Popüler bilim yayıncılığı*, bilimle toplum arasındaki en önemli köprülerden biri. Ancak, bunun önemi ülkemizde yeterince kavranmamış durumda. Bilimin, halkımıza doğru ve anlaşılır biçimde aktarılabilmesi için, popüler bilim yayıncılığının öneminin anlaşılması gerekiyor. TÜBİTAK Bilim ve Teknik dergisi olarak, yazılarımızla ve düzenlediğimiz birtakım etkinliklerle, toplumumuzda gereksinim duyulan “bilim kültürü”nü oluşturmaya çalışıyoruz. Popüler bilim yayıncılığının yanı sıra, buna yönelik olarak düzenlenen birtakım amatör bilim etkinliklerini de, bu kültürü pekiştirmede önemli araçlar olarak görüyoruz. İşte, Ulusal Gökyüzü Gözlem Şenliği de bu yaklaşımın ilk ürünü.

Abstract

Science, the most important tool for understanding the nature has become a part of our lives. So that, science and technology determine our life style without our notice. On the other hand, there is a large gap between “man on the street” and science. *Popular science publishing* is one of the most important bridges between science and the society. But, the importance of popular science publishing is not well understood in our country. To be able to convey science to our people, the importance of popular science publishing should be understood. TÜBİTAK’s (Turkish Scientific and Technical Research Council) popular science magazine Bilim ve Teknik is trying to build the “science culture” that our society needs. Beside popular science publishing, we consider the popular science activities as important tools. Here, the National Sky Observing Festival is the first product of this approach.

1. Giriş

İlk bilim yazarlarından William Laurence, bilim yazarlarını Prometheus’un gerçek torunları olarak görüyor. Prometheus, tanrıların tekelinde bulunan ateşi Olimpos’tan çalarak insanlara sunmuştu. Laurence’a göre, bilim yazarları da bilimin Olimpos’undan, yani laboratuvarından ateşi alıp halka indiriyorlar [4].

Sokaktaki insan, bilimsel gelişmeleri izlemekte zorlanıyor. Çünkü günümüzde, bilim giderek çeşitleniyor. Eskide fizik, kimya biyoloji gibi yalnızca birkaç dala ayrılan fen bilimlerinde, günümüzdeki gelişmelerle birlikte, her bir dal kendi içinde de giderek çeşitleniyor. Bu durum, ister bilimadamı olsun, ister olmasın, insanların bilimin bu karmaşık yapısı içinde kaybolmasına yol açıyor. Öyle ki, bilimin kendi içinde, farklı dallar arasında yaşanan kopukluk nedeniyle, bir alanda uzmanlaşmış bir bilim adamı, başka bir alandaki gelişmeleri izlemekte zorlanıyor. İşte bu nedenle, bilimle toplum arasında bir köprü kurmak gerekiyor [3]. Popüler bilim yayıncılığı ve amatör bilim etkinlikleri, bunu sağlayan en önemli araçlar.

¹ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara, Tel: (312) 4270625, Faks: (312) 4276677, e-posta: alp.akoglu@tubitak.gov.tr

2. Popöler Bilim Yazarlığı

Bilimle sokaktaki insanı buluşturan en önemli mesleklerden biri *bilim gazeteciliği*. Ülkemizde, bunun tam anlamıyla bir tanımı yok. Bu mesleği yapanlara her ne kadar biraz farklı anlamlar taşıyor olsalar da “bilim yazarı”, “popöler bilim yazarı” ya da “bilim gazetecisi” deniyor [3]. Bilim yazarı tanımlaması, popöler bilim yazarlığı ve bilim gazeteciliğini de kapsıyor olmakla birlikte, genellikle kendi uzmanlık alanında yazılar yazan bilim adamları için kullanılıyor. Örneğin, tıp dergilerinde, yine tıp uzmanlarına yönelik yazılar yazan kişiye “bilim yazarı” ya da “tıp yazarı” diyebiliriz. Popöler bilim yazarıysa, zorunlu olmamakla birlikte, genellikle herhangi bir dalda bilim eğitimi almış ancak, belli bir kesime yönelik uzmanlık yazıları yazmayan, güncel ve popöler olan bilimsel konuları herkesin anlayabileceği bir üslup ve dille anlatan kişiye deniyor [2].

Bilim gazeteciliği kavramıysa, adından da anlaşılacağı gibi, *muhabirliği* yani haberi izlemeyi, gerektiğinde yerinde izlemeyi gerektiriyor. Günümüzde, özellikle bilimin gelişmiş olduğu ölkelerde, bilimsel haberleri bilim gazetecileri üretiyor. Hatta, popöler bilim yazarları da genellikle bilimsel gelişmeleri bu haberlerden izleme ve yazılarında kullanma olanağı buluyorlar.

Ülkemizde, basılı ve yazılı medya *bilim gazetecisi* gibi bir kadroya sahip değil. Bilim haberleri, genellikle magazin sayfalarında ve bilgilendirici olmaktan uzak bir biçimde sunuyor. Yalnızca bir-iki gazete, verdikleri eklerle okuyucusunu bilimsel gelişmeler hakkında haberdar tutma çabasında. Ancak, bu dergiler de birkaç kişinin kişisel çabalarıyla yürüyor.

Bilim gazeteciliği ve popöler bilim yazarlığı, ancak gelişmiş ölkelerde hak ettiği yere gelmiş durumda. Bu ölkelerde bilim yazarlığı, üzerine lisans ve lisansüstü programları açılan, başlı başına özendirilen bir dal. Ülkemizdeyse, bunun önemi anlaşılıyor. Bu nedenle, üniversitelerde ve bilimsel araştırma yapılan başka kurumlarda yapılan çalışmalar halka yeterince anlatılmıyor. Popöler bilim yazarları bile bu çalışmalardan haberdar olmakta zorlanıyor.

Bilimi halka anlatabildiğimizde, halkı da bilime özendirmiş oluyoruz. Bilimi popölerleştirmenin yararı, insanların merak ettikleri bilimsel konuları anlayabilmelerine yardımcı olmak. Ancak, bundan da önemlisi, insanların bilimle tanışmasına, bilimin gelecekteki kadrolarının oluşmasına yardımcı olması.

3. Gökyüzü Gözlem Etkinlikleri

Bilimin popölerleştirilmesi, TÜBİTAK’ın da toplumda bir “bilim költürü” oluşturma misyonunun bir parçası. Popöler bilim yayıncılığı, TÜBİTAK’ın temel işlevlerinden biri. Bu çerçevede TÜBİTAK, gerek birtakım yayınlar, gerekse etkinliklerle bu işlevini yerine getirmeye çalışıyor. Bilim ve Teknik dergisi olarak, TÜBİTAK Ulusal Gözlemevi’nin desteğiyle düzenlediğimiz *Gökyüzü Gözlem şenliği*, gökbilimin halka tanıtımı açısından büyük önem taşıyor.

Gökbilim, uzaktan bakıldığında, her ne kadar ulaşılmaz ve zor görünse de, halkın en çok ilgisini çeken bilim dalları arasında. Elbette, bunda insanın yaşadığı evreni anlama dürtüsü büyük paya sahip. Gökcisimlerinin ilginç ve ulaşılmaz yapıları da onları ilgi çekici hale getiriyor. Ayrıca gökbilim, amatör olarak yapılabilen bilim dalları arasında ilk sırada. Amatör gökbilimci olmak için, gökbilimde ya da başka herhangi bir bilim dalında uzman olmak gerekmiyor.

TÜBİTAK Bilim ve Teknik dergisi olarak uzun yıllardır, amatör gökbilimciliğe destek vermeye çalışıyoruz. Yakın geçmişe değin, bunu birtakım popöler gökbilim yazılarıyla ve amatör gözlemcilerle yönelik hazırlanan “Gökyüzü” köşesiyle yapıyorduk. Ancak, üniversite

topluluklarının kendi aralarında ya da üniversite çapında düzenledikleri etkinlikler ve bir-iki gözlemevinin halka açık olarak düzenlediği etkinlikler dışında, amatör gökbilimciliğe yönelik ulusal bir etkinlik yapılması gerektiğini düşündük. Yazılarımızla sağlayamayacağımız şeyleri, doğrudan, katılımcılarla bir araya gelerek yapabildik. “Gökyüzü Gözlem Şenliği” düşüncesi bunun sonucunda doğdu. Başlangıçta, gökbilimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerdeki gibi, amatör gökbilimcilerin bir araya geldiği bir “yıldız partisi” düzenlemeyi düşünmüştük. Böylece, gelecekte herkese açık bir etkinliğin altyapısını oluşturabilecektik. Ancak, bu düşünce giderek pekişti ve daha önce gökyüzü gözlem deneyimi olmayan, ancak gökyüzüne ilgi duyanların da katılabileceği bir etkinlik haline dönüştü. O sıralar açılışı yeni yapılan TÜBİTAK Ulusal Gözlemevi’yle yaptığımız görüşmelerde, nasıl bir etkinlik düzenlememiz gerektiği daha da pekişti ve ilk gözlem şenliğini düzenlemek için çalışmalara başlandı.

Gökyüzü gözlem şenlikleri, çoğunlukla Bilim ve Teknik ve Bilim Çocuk okurlarının oluşturduğu katılımcılara yönelik olarak düzenlenmeye başlandı. İlk şenlikten bu yana, amatör gökbilim toplulukları ve amatör gökbilimcilere destek veren, astronomi bölümü öğretim görevlileri ve öğrencileri de şenlikte yer aldı. Gökyüzü gözlem şenlikleri, olanakların izin verdiği ölçüde her yıl 300 ila 500 katılımla yapıldı.

Ulusal gökyüzü gözlem şenliklerinin, gökyüzüne ilgi duyan, ancak amatör gökbilimciliğe başlamak için nasıl bir adım atacağını bilemeyenler için iyi bir başlangıç olduğu düşüncesindeyiz. Bunun yanı sıra, şenliğin çıkış noktası olan amatörleri bir araya getirme düşüncesi, dolaylı yoldan gerçekleşmiş oldu. Üniversite toplulukları ve bireysel gözlem yapan amatör gökbilimciler, gökyüzü gözlem şenliklerinde buluştular. Bunun en son noktası da, ülkemizdeki çoğu amatörün katıldığı bu 1. Ulusal Amatör Astronomi Sempozyumu oldu.

Günümüzde amatör gökbilimciler yalnızca gökyüzüne bakmakla kalmıyor, gökbilime doğrudan katkıda bulunuyorlar. Amatör gökbilimcilerin yaptıkları ileri düzey çalışmalar, süpernova keşiflerinden, dünya-dışı zeki yaşam araştırmalarına kadar geniş bir yelpazede. AAVSO (American Association of Variable Star Observers) gibi, Dünya’daki çeşitli kuruluşlarsa, amatör gökbilimcileri bu konuda özendiriyor ve örgütüyor. Bu sayede, amatör gökbilimcilerin yaptıkları çalışmalar, onlara maddi açıdan bir kazanç getirmese de, bilime doğrudan katkıda bulunuyor. Zaten, her amatör bilimadaminin gönlünden, bilimsel bir keşfe imza atmak, en azından katkıda bulunmak geçer.

Dergilerimizde, amatör gökbilimciliğe yönelik yazılarımızda, gökyüzü gözlemlerinin nasıl yapılacağına ve bazı gelişmiş ülkelerdeki amatör gökbilimcilerin yaptıkları çalışmalara sıkça değiniyoruz. Yurt dışında, benzer şekilde amatör gökbilimciliğe yönelik çok sayıda yayın yapılıyor. Özellikle, *Astronomy* ve *Sky & Telescope* gibi yalnızca amatörler için yönelik dergilerde, gökyüzü gözlemciliğine yönelik çok ayrıntılı bilgiler bulunuyor. Ancak bu dergiler, gökyüzü gözlem etkinlikleri düzenlemiyorlar. Bunun nedeni, bu dergilerin yayımlandığı ülkelerde amatör gökbilimciliğin zaten gelişmiş olması. Bu ülkelerdeki insanlar, “hobi”lerini yapabilmek için maddi sıkıntı içinde değiller.

Bizdeki durum, bu ülkelerdekinden oldukça farklı. Amatör gökbilimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerde, 8” ayna çaplı bir teleskop ortalama bir teleskop olarak kabul ediliyor. Bizdeyse, bu büyüklükte teleskopa sahip amatör gökbilimcilerin sayısı 10’un biraz üzerinde. Bu, amatör gökbilimcilerimizin, hobilerini gerçekleştirmek için yeterli maddi kaynak ayıramadığını gösteriyor. İşte, amatör gökbilimciliğe yönelik yayınların, gökyüzü gözlem etkinlikleriyle desteklenmesinin gerekliliklerinden biri de bu. Her ne kadar amatör gökbilimci olmak için teleskopun bir koşul olmadığını yazılarımızda sık sık dile getirsek de, gökbilime meraklı çoğu okuyucu, bir kez olsun teleskoptan kendi gözüyle gökyüzüne

bakmak istiyor. İŖte bu nedenle, katılımcılara gerek çıplak gözle gerek teleskoplarla gökyüzü gözlemleri yaptırılıyor. Gözlemlerin yanı sıra, amatörlerin yapabilecekleri daha ileri düzey çalışmalarından da örnekler veriliyor. Gruplar oluşturularak, “değişen yıldız gözlemi” gibi çalışmalar da yapılıyor. Böylece katılımcılarımız, ileri düzey amatör gökbilim gözlemleri de yapmış oluyorlar.

Elbette, gökyüzü gözlem şenliklerinin amacı, yalnızca meraklıların bu merakını tatmin etmek değil. Şenliklerde, katılımcılara amatör gökbilimciliğe sağlam bir adım atmalarına önayak olacak kadar bilgi veriliyor. Zaten, izleyebildiğimiz kadarıyla, bir şekilde şenliğimize katılmış olan okuyucularımız, gökyüzüne olan ilgilerini sürdürüyorlar. Bu, da gökyüzü gözlem şenliklerinin amacına ulaştığını gösteriyor.

Türkiye’deki amatör gökbilimciler aslında birçok bakımdan çok şanslı. Çünkü, profesyonel gökbilimciler destek olmak için, her zaman amatör gökbilimcilerin yanındalar. Tüm amatör gökbilim etkinliklerinde yer aldıkları gibi, ulusal gökyüzü gözlem şenlikleri de gökbilimcilerimizin değerli katkıları sayesinde başarılı oluyor. Bu sayede, amatör gökbilimcilik büyük bir hızla gelişiyor. Yine, görevlendirdiğimiz uzmanlar ve öteki amatör gökbilimciler, herhangi bir karşılık beklemeden, şenliğin gerçekleştirilmesi için ellerinden gelen katkıyı yapıyorlar.

Bilimin popülerleştirilmesi kavramına, biraz daha dar bir açıdan, konumuz olan gökbilimin popülerleştirilmesi açısından bakacak olursak, popüler bilim yazılarının ve gözlem etkinliklerinin pek de yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Amatör gökbilimciliğin daha da geliştirilmesi ve amatörler arasındaki bağın güçlendirilmesi için, amatör gökbilimciliğe yönelik yayınların artması gerekiyor. Ulusal Amatör Astronomi Sempozyumu, bu alanda çok büyük bir atılım. Bunun yanında gökyüzü gözlemciliğine yönelik popüler bilim dergilerinin de çıkarılması gerekiyor. Daha önce, Astronomi Magazin ve Gökyüzü gibi çeşitli girişimler oldu. Ancak, bu dergiler birkaç kişinin kişisel çabalarıyla yürütüldüğü için, yayın hayatlarını sürdürmediler. Ancak, günümüzdeki durum bundan birkaç yıl öncesine göre çok daha farklı. Artık, ülkemizde de amatör gökbilimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerdekine denk çalışmalar yapılıyor. Bu çalışmaların, bu tür sempozyumlar ve popüler yayımlarla paylaşılması gerekiyor.

4. Sonuç

Gökbilim, toplumun en çok ilgisini çeken bilim dalları arasında. Amatör olarak yapılabilmesi, herhangi bir araç-gerecin zorunlu olmaması, gökcisimlerinin hayranlık uyandıracak kadar ilgi çekici oluşu bunun en önemli nedenleri arasında. Ülkemizde bilimin, özellikle de gökbilimin yaygınlaştırılmasını ve popülerleştirilmesini görev bilen bizler, popüler bilim yayıncılığının ve bilim etkinliklerinin büyük önem taşıdığının farkındayız. Bunun için, dergilerimizi, kitaplarımızı ve gökyüzü gözlem etkinliklerimizi önemli araçlar olarak görüyoruz.

Kaynaklar

- [1] Austin, J., (2005), “Science Writing: Some Tips for Beginners”, <http://nextwave.science.org/cgi/content/full/2005/05/19/13>
- [2] Borthwick, L., (2003), “Getting to Gotham”, <http://nextwave.science.org/cgi/content/full/2003/07/24/5>
- [3] Kurtuluş, Ö., (1997), “Bilim Gazeteciliği”, *TÜBİTAK Bilim ve Teknik*, Ocak 1997, 18-24
- [4] Nelkin D., (1994), “*Bilim Nasıl Satılır*”, (Çev: Murat Çiftkaya), Şule Yayınları, İstanbul
- [5] Mons, B., (2002), “Shared Scientific Knowledge for the Developing World”, <http://nextwave.Science.org/cgi/content/full/2002/10/10/3>
- [6] Richards, R.J., (2005), “And Gladly Wolde Lerne and Teche”, <http://www.american.scientist.org/BookReviewTypeDetail/assetid>
- [7] Tucker, A., (2005), “So You Want To Be A Science Writer?”, http://www.absw.org.uk/So_You_Want_To_Be_A_Science_Writer.htm